

Ante Rukavina

SENJ I SENJSKI PREDJELI U ŽUPANIJSKIM SUSTAVIMA I OSVRT NA RAZVOJ STOČARSTVA I VETERINARSTVA U TIM PREDJELIMA

U ovom se prikazu govori o vezama Senja i njegove okolice sa svojim zaleđem u okviru županijskog sustava, jer je kotar Senj nekoliko puta u povijesti bio sastavni dio županija sa sjedištem u Lici. Zatim se napominje da je osnovna djelatnost koja je od najstarijih vremena neprekinuta bilo stočarstvo, koje tek u suvremenosti stagnira i opada u svom razvoju. U posljednjih sto godina u senjskim se predjelima razvijalo veterinarstvo, čija važnost ne pada unatoč smanjenom broju stoke.

Posve je prirodno da je Senj već od najstarijih vremena bio povezan sa svojim zaleđem. Tome je pogodovala činjenica da ga je od unutrašnjosti dijelio relativno nizak planinski prijevoj Vratnik (698m), najniži od svih u tim predjelima. S jedne strane daleka unutrašnjost obilovala je bogatstvima za razmjenu, dok su s druge strane mnogi morem pristigli predmeti i artikli trebali toj dalekoj unutrašnjosti. Zato već Plinije i Ptolemej spominju Senj kao važan trgovački grad.

Puno kasnije, u novom vijeku, Senj i njemu okolna mjesta obilatno iskorišćuju velebitske šume za likalnu uporabu, ali i za izvoz. U tu se svrhu na pogodnim velebitskim obroncima stvaraju vlake, posve obični i jedini mogući prolazi kojima su se svlačili trupci životinjskim zaprekama do obale. I to je bio i ostao do danas jedan od načina kojim se komuniciralo sa svijetom i zarađivalo.

Drži se da je Senj nastao u predilirsko doba. Za vrijeme Oktavijana dobiva municipalna (samoupravna) prava, a pri diobi Rimskog carstva pripada Zapadnom Carstvu. U 6. stoljeću osvajaju Avari, a u 7. Hrvati, i odonda je sastavni dio hrvatske države. U hrvatskoj je državi sjedište županije, a od 12. stoljeća i biskupije. U vrijeme hrvatskih narodnih kraljeva pripadao je Senj Gackoj županiji, čime se već onda potvrdila njegova čvrsta veza sa zavelebitskim zaleđem. Od godine 1271. njim upravljaju frankopani s pravom nasljedstva, a od 1302. Matijaš Korvin preotima Frankopanima Senj, koji tako postaje kraljevski grad i sjedište kapetanije.

Za Ferdinanda III. Senj godine 1652. postaje kraljevski slobodni grad, a sto godina kasnije postaje dio „Austrijskog primorja”. U sklopu vojnog i zdravstvenog sustava naspram turkske države godine 1776. Senj je pripojen Vojnoj krajini i tek je godine 1871. vraćen banskoj Hrvatsoj. Tako je Senj 8. listopada 1871. prekinuo sve veze s Vojnom krajinom i proglašen je kraljevskim slobodnim i slobodno-lučkim gradom.

Na taj je način ostvarena stoljetna želja senjskih i ličkih žitelja da žive pod upravom svoga bana. Naime, nakon oslobođenja Like i okolnih predjela od Turaka godine 1689. bila je i formalno osnovana županija. Čak je za velikog župana imenovan grof Petar Rikardi, rodom Dubrovčanin, a starinom Ličanin. Njemu je Hrvatski sabor dao još godine 1683. predikat *de Lika*, ali je imenovanje ostalo samo na papiru. Za ličkog podžupana imenovan je Senjanin Pavao Ritter Vitezović, ali ni on nije nikada obavljao tu dužnost.

Do sredine 19. stoljeća županije su u banskoj Hrvatskoj plemićke upravno-političke i sudske teritorijalne zajednice, koje djeluju preko županijskih skupština. Prema postojećem feudalnom pravu županije se brinu za javni red, ubiranje poreza, obavještanje pučanstva o odradbama Sabora, a prema potrebi, i o radnjama za obranu zemlje. U feudalnoj državnoj organizaciji one su bile osnovne jedinice uprave. Na njihovu je čelu stajao veliki župan, kojega je imenovao kralj.

nakon ukidanja feudalizma g. 1848. županije su podređene banskoj vlasti. Dijelile su se na kotareve, nad kojima su obavljale nadzor. Bile su drugostepeni organ u poslovima redarstva, novačenja i poljodjelstva, a brinule su se za razvoj prosvjete i kulture, gospodarstva i prometa te davale povlastice za osnivanje privrednih pogona.

Županijska je skupština bila sastavljena od jednakog broja veleposjednika i izabраниh građana i birala je činovnike.

Sređivanjem prilika u banskoj Hrvatskoj, onom dijelu koji je bio pod Vojnom krajinom, i tamo se uvodi županijski sustav. Hrvatski sabor donosi „zakon ob ustroju županija i uređenju uprave u županijah i kotarih” dana 5. veljače 1886. Na taj način cijela se Lika u upravnom smislu dijeli u 8 kotareva. K njima se pripaja grad Senj i senjska kotarska oblast pa tih 9 kotareva i grad Senj čine Ličko-krbavsku županiju sa sjedištem županije i velikog župana u Gospiću.

Taj Zakon regulira odnos županije i pripadajućih kotareva i ostaje na snazi do sloma austrougarske monarhije g. 1918.

Prema ovom Zakonu i dalje na čelu je svake županije veliki župan. Njega na prijedlog bana imenuje kralj, te o tome samo obavještava Sabor. Veliki je župan predstavnik izvršne vlasti i pouzdanik vlade, te kao takav nadzire samoupravu županije i pripadajućih kotareva.

U djelokrugu županijske skupštine, kojoj predsjedava veliki župan, pripada donošenje upravnih odluka koje ne smiju biti u opreci sa Zakonima i naredbama Zemaljske vlade niti smiju dirati u samoupravu općina i gradova, raspravlja predmete javnog interesa, nadzire županijsku imovinu (zaklade i županijske nekretnine). Županijske se skupštine održavaju u proljeće i jesen, a mogu biti i izvanredne.

Županijska se uprava brine o održavanju javnog reda i mira i o provođenju zakona i odredbi vlade te provodi i prisilna sredstva u tu svrhu. Rješava porezne poslove u skladu sa zakonima i brine se o javnim građevinama (crkve, škole, upravne zgrade, uređenje voda, mostovi, ceste, kanali i slično) te donosi odluke o posebnim porezima za te svrhe.

Županije su bile dužne svake godine objaviti sve rezultate svoga poslovanja u obliku knjige pod naslovom: Izvještaj Upravnoga odbora i kr. podžupana županije. Ti su izvještaji prava riznica podataka o županiji za proteklu godinu.

Tako je Senj administrativnim putem i kao najveća luka sjevernoga hrvatskog primorja povezan sa svojim zaleđem. No tada ga već pretječe Rijeka u trgovinskim poslovima

ma, jer njezina željeznička veza s Europom ubrzava protok robe i ljudi, i Senj počinje naglo sužavati svoju gospodarsku djelatnost. Zato je na proljetnim i jesenskim skupštinskim zasjedanjima Županije ličko-krbavske česta rasprava o budućoj željezničkoj vezi Senja preko Otočca i Plitvičkih jezera sa Siskom, kao velikom i poznatom lukom. To se žalost nije ostvarilo ni do sada, iako je sredinom dvadesetih godina proradila lička željeznička pruga.

Uzalud Senju i povezanost cestama prema sjeveru, jugu i istoku, jer sve to nije moglo nadomjestiti golemi odliv prometa u Rijeku. Senj je polako ali sigurno nazadovao. U poboljšanju prometa na planinskoj cesti preko Velebita u županijskoj se skupštini raspravlja o postavljanju telefonske govornice na Vratniku još godine 1889., da bi se u slučaju nevremena u zimskom razdoblju moglo dojaviti na jednu i drugu stranu stanje o prometnim vezama preko planine. Trebala su proći desetljeća da bi se to ostvarilo.

U takvom upravnom ustrojstvu Senj i senjski kotar ostaju sve do dtvaranja nove državne zajednice - stare Jugoslavije. Tada se osnivaju oblasti, a godine 1929. cijela je država podijeljena na 9 banovina bez obzira na povijesne i zemljopisne granice kroz stoljeća. Senj i njegovi predjeli pripadaju Savskoj banovini. Takvo stanje traje 10 godina. Političkom borbom hrvatskog naroda i rješenjem tzv. hrvatskog pitanja dana 26. kolovoza 1939. uspostavljena je Banovina Hrvatska, koju su činile bivše banovine Savska i Primorska, te joj pridodano osam kotareva iz Zetske, Drinske i Dunavske banovine (Dubrovnik, Fojnica, Travnik, Brčko, Derventa, Gradačac, Ilok i Šid).

U tom ustrojstvu kotar Senj čine tri općine: Jablanac, Krivi put i Sveti Juraj, a Senj zadržava status grada kao i ostala daleko veća mjesta u Banovini Hrvatskoj. U Banovini Hrvatskoj takvih je gradova s općom upravnom vlašću prvoga stupnja ukupno 25. Senj je godine 1931. imao 3072 žitelja, a preostali dio kotara 10431 žitelja.

Početak drugoga svjetskog rata i proglašenje NDH donosi promjene u upravnom ustrojstvu. Opet je Senj sjedište velike župe Vinodol i Podgorje, kojoj pripadaju kotarevi Brinje, Kraljevica, Novi, Karlobag i Senj.

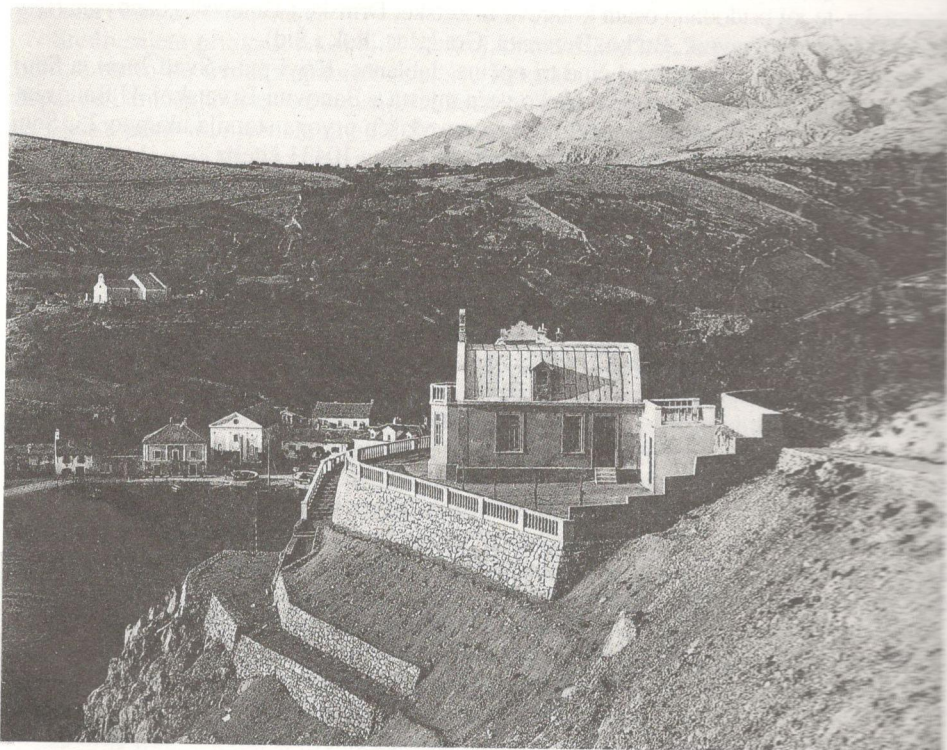
Susjedna Lika postaje velika župa Lika i Gacka s kotarevima: Otočac, Perušić, Gospić, Udbina, Gračac i Obrovac, a kotarevi Korenia i Donji Lapac pripojeni su velikoj župi Krbava i Psat. Naravno, ova podjela traje do sloma NDH, podjela u kojoj je bivša ličko-krbavska razdijeljena između tri novonastale županije, od kojih je županija Krbava i Psat zasijecala duboko u bosansko područje.

Za vrijeme četrdesetpetogodišnjeg socijalističkog sustava na tlu se nove Jugoslavije dogodilo više promjena upravnog sustava, sve u svrhu traženja nekoga novog sustava kakav još nitko nije imao. Osnivane su oblasti, okruzi, veći i manji kotarevi, pa veće ili manje općine prema teritorijalnom prostranstvu. Konačno ukidanjem kotareva godine 1967. donekle se ustalio upravni sustav golemih općina koji je zadržao sve do sloma nove Jugoslavije. U svim tim promjenama Senj je ponekad bio dio kotara Rijeke, a najviše imao status kotara, odnosno općine.

Takav status, u kojem su nestale bivše općine Jablanac, Krivi Put i Sveti Juraj, zadržava Senj i nakon godine 1990. nakon uspostave Republike Hrvatske. Nakon izbora 7. veljače 1993. konačno je uspostavljena županija Ličko-primorska, u koju su ušle bivše ličke općine Gospić i Otočac te Senj i prvi put u povijesti općina Pag. Druge tri ličke općine Korenia, Gračac i Donji Lapac još nisu oslobođene i one su s obzirom na sastav svojega žiteljstva, ušle u novoosnovano kotar Knin, koji je inače u sastavu zadarske županije.

Na taj način novu Ličko-primorsku županiju čine i nove općine: Gospić, Otočac, Senj, Brinje, Karlobag, Perušić, Vrhovine, Novalja i Pag te gradovi Gospić, Otočac i Senj. Uslijed smanjenog broja žitelja u nekim predjelima ove nove županije nisu obnovljene sve stare općine pa se tako u senjskoj općini, u upravnom smislu, nije ništa promijenilo.

Može se reći da je ova podjela na županije u ovom našem dijelu Republike Hrvatske uvjetovana političkim prilikama i ratnim stanjem i da će u njoj doći do nužnih promjena uspostavom mira na cijelom teritoriju Republike Hrvatske. U prvom redu tu je veliki geografski diskontinuitet, jer se ne može tvrditi da je Lici bliži i srodniji otok Pag od iskonskih ličkih, danas okupiranih predjela. No tako se Senj opet u upravnom smislu našao u zajednici sa svojim zaleđem kao što je bio u doba hrvatskih kraljeva i u posljednjim desetljećima Austrougarske Monarhije. Koliko je to opravdano i koliko će to pridonijeti njegovu razvoju, pokazat će budućnost.

Planinarski dom „Dr. Miroslav Hirtz” u Jablanscu, u pozadini Panos i padine Velebita